

Akademik Teşvik Uygulaması

Akademik Teşvik Uygulaması

EBSAM STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ODAK ANALİZ DİZİSİ: 9 / OCAK 2025

Sahibi	:	Eğitim-Bir-Sen Adına Ali YALÇIN Genel Başkan
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü	:	Muammer KARAMAN Genel Başkan Yardımcısı
Yayın Kurulu	:	Talat YAVUZ Mesut ÖNER Abdülaziz AYDIN Muammer KARAMAN Ramazan ÇAKIRCI Ali DENİZ
Proje Yöneticisi	:	Ali DENİZ Genel Başkan Yardımcısı
Grafik Tasarım	:	Selim Aytekin
Baskı	:	Semih Ofset
Baskı Tarihi	:	10 Ocak 2025
Adeti	:	3.000
Adres	:	Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No: 86 Kat: 14-15-16 Altındağ-Ankara/TÜRKİYE
Tel	:	(0312) 231 23 06
Faks	:	(0312) 230 65 28
Web Sitesi	:	www.ebs.org.tr
E-posta	:	ebs@ebs.org.tr

İÇİNDEKİLER

ODAKTAKİLER	7
AKADEMİK TEŞVİK UYGULAMASI	11
AKADEMİK TEŞVİK ÖDENEĞİ UYGULAMASININ TARTIŞMALI UNSURLARI	14
SONUÇ VE ÖNERİLER	21
KAYNAKÇA	24

ODAKTAKİLER

Akademik teşvik uygulaması, bilimsel bilgi üretimine endekslenmiş performans odaklı bir süreç olup her bir takvim yılı için bir önceki yıl, bilim, teknoloji ve sanata katkı sağlayıcı nitelikte yurtiçinde veya yurtdışında sonuçlandırılan proje, araştırma, yayın, tasarım, sergi, patent ile çalışmalarına yapılan atıfları, bilim kurulu bulunan uluslararası düzeydeki toplantılarda sunulan tebliğleri ve alınan akademik ödülleri, puanlamaya tabi tutulmak üzere ödemeye bağlanmaktadır.

Akademik teşvik ödemesi, en yüksek Devlet memuru brüt aylık tutarının; profesör kadrosunda bulunanlar için %100'üne, doçent kadrosunda bulunanlar için %90'ına, doktor öğretim üyesi kadrosunda bulunanlar için %80'ine, araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi kadrolarında bulunanlar için %70'ine, akademik teşvik puanının yüze bölünmesiyle bulunacak oranın uygulanması suretiyle hesaplanmaktadır. [Akademik teşvik ödemesi tutarı = en yüksek Devlet memuru brüt aylığı x akademik kadro unvanlarına göre belirlenmiş olan oran x (akademik teşvik puanı/100)].

Akademik teşvik ödeneği uygulaması, sekiz yıllık uygulama sürecinin ardından verimlilik, amaca uygunluk ve beklentilerin karşılanması bakımından tartışılmaktadır. Akademik teşvik uygulamasının varlığının devamı tartışma konusu olduğu gibi mevcut teşvik uygulamasının devamına karar verilmesi halinde yapılması gereken düzenlemelere ve iyileştirmelere yönelik farklı görüşler de bulunmaktadır. Ancak alanyazında akademik teşvik ödeneği uygulamasının sonuçlarını ve amaca dönük işlevselliğini araştırma konusu eden akademik incelemelerin son derece sınırlı sayıda olduğu; var olanların da uygulamanın amacına erişip erişemediği konusunda kapsamlı bir veri setine dayalı bir incelemeye sahip olmadığı gözlerden kaçmamaktadır.

- Başvuru tamamıyla online ortamda gerçekleştirilmelidir. Fiziki çıktı almak ya da flash bellek gibi aygıtlar ile ortamda sunmak maliyete neden olabilmektedir.
- Akademik teşvik uygulamasında hakemlik yapmaya puan verilmelidir. Puanlama kriterleri proje çeşidine veya derginin tarandığı dizin duruma göre oluşturulmalıdır. Bu puanlama yapılırken Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Eğitim Bilimleri ve Sağlık Bilimleri alanlarının her birisinin dergi niteliklerine göre puan skalası ayrı ayrı belirlenmelidir.

- Akademik teşvik düzenlemesi başladığı dönemden günümüze sürekli kriterlerde artışlar yapılarak teşvik alınmasının zorlaştırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Kriterler akademik çalışmayı teşvik edici nitelikte olmalı ve öğretim elemanlarının motivasyonunu artırmalıdır.
- Akademik yayınlarla birlikte öğretim elemanlarının eğitim-öğretim faaliyetleri, tez gibi lisansüstü eğitime katkısı olan çalışmaları akademik teşvik düzenlemesi içine dahil edilmelidir.
- Üniversite dışındaki diğer paydaşlara ve kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşlarına yönelik sürdürülen seminer, konferans, panel vb. çalışmalar da akademik teşvik düzenlemesine dahil edilmelidir.
- Akademik teşvik düzenlemesine ilişkin yönetmelik üniversitelerin farklı yorumlama ve uygulamasına olanak vermeyecek netlikte düzenlenmeli ve tüm üniversitelerde aynı şekilde uygulanmalıdır. Yayın yapılan derginin uluslararası niteliğe haiz olup olmadığı konusunda aynı uygulamaya tabii tutulmalıdır.
- Alan indekslerinde, dergileri değerlendirmede bir netlik ve uygulama birliği mevcut değil. Puanlamaya dahil edilen bir ortak etkinlik "A" üniversitesinde kabul ve onay görürken "B" üniversitesinde değerlendirme dışı bırakılmaktadır. Akademik teşvik uygulamasında üniversiteler arasında uygulama birliği sağlanmalıdır.
- Akademik teşvik düzenlemesi ödemeleri güncel ekonomik tabloya göre yeniden düzenlenmelidir. Enflasyon oranı göz önünde tutularak ödeme katsayıları belirlenmelidir.
- Akademik teşvik düzenlemesinde projelere verilen puanlar ulaşılabilir, teşvik edici ve motive edici niteliklerle yeniden düzenlenmelidir. Örneğin, bilim ve toplum kategorisindeki projelerde puanlamaya eklenerek desteklenen proje çeşitleri artırılmalıdır.
- Proje yarışmalarında hakemlik, kamu kurumlarında kitap inceleme ve panelist görevlerine belirli oranda puan verilerek akademik teşvik düzenlemesi kapsamına alınmalıdır. Bu çalışmalar akademisyenin öğretim göreviyle ilgili çalışmalar kapsamında değerlendirilmelidir.

- Tez jüri görevleri, doçentlik jüri görevleri akademik teşvik düzenlemesinde yer almalıdır.
- Lisansüstü tezlerde yapılan atıflarda ulusal kitaplarla eşit düzeyde olmak üzere akademik teşvik düzenlemesinde puanlanmalıdır.
- Ulusal kongrelerde sunulan tebliğlere teşvik puanı verilmemesi, kongrelerin uluslararası değerlendirilmesi için yapılan çalışmalar suistimallere neden olmaktadır. Ulusal kongrelerde sunulan tebliğlere uluslararası kongrelerde sunulan bildirilerin %50 oranında akademik teşvik puanı verilmelidir.
- Akademik teşvik puanı hesaplamasında 30 puan altına ödeme yapılmaması uygulamasına son verilmeli; katsayılar belirlenerek her akademik faaliyete akademik teşvik verilmelidir.
- Akademik yayınlarda uygulanan azami 30 puan uygulaması kaldırılmalıdır. Akademik yayınlar üniversitelerin önemli başarı kriteri görüldüğüne göre yayınlara verilen maksimum puan 50 olarak düzenlenmelidir. Bu kategoride hem yayınlar hem de editörlükler değerlendirildiğinden bu bölümün azami puanı yükseltilmelidir.

AKADEMİK TEŞVİK UYGULAMASI

TÜBİTAK'ın 1993 yılından itibaren Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı çerçevesinde Science Citation Index'te (SCI) dizinlenen dergilerde yayın yapan araştırmacıları desteklemeye başlaması ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) 2000'lerin başında akademik yükseltme ölçütleri arasına "indeksli dergiler"de uluslararası yayın yapmayı eklemesiyle birlikte performansa dayalı araştırma destek sistemleri Türkiye'deki üniversitelerin gündemini işgal etmeye başlamıştır (Tonta ve Akbulut 2020a).

Akademik teşvik ödeneği de daha önce değişik defalar gündeme getirilmiş ise de performansa dayalı akademik/bilimsel bilgi üretimini hedefleyen bir uygulama olarak ilk defa 5.11.2014 tarihli ve 6564 sayılı Kanununun 2. maddesiyle 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanununa eklenen ek 4. madde hükmüyle yükseköğretim sistemimize dahil edilmiştir.

Söz konusu düzenlemeyle öğretim elemanlarına, en yüksek devlet memuru brüt aylık (ek gösterge dâhil) tutarının kadro unvanına göre değişen oranlarda rakamın, aldıkları akademik teşvik puanının yüze bölünmesi suretiyle bulunacak orana uygulanması suretiyle hesaplanan tutarda akademik teşvik ödeneği ödeneceği öngörülmüştür.

Akademik teşvik uygulaması, bilimsel bilgi üretimine endekslenmiş performans odaklı bir süreç olup her bir takvim yılı için bir önceki yıl, bilim, teknoloji ve sanata katkı sağlayıcı nitelikte yurtiçinde veya yurtdışında sonuçlandırılan proje, araştırma, yayın, tasarım, sergi, patent ile çalışmalarına yapılan atıfları, bilim kurulu bulunan uluslararası düzeydeki toplantılarda sunulan tebliğleri ve alınan akademik ödülleri, puanlamaya tabi tutulmak üzere ödemeye bağlanmaktadır.

Akademik teşvik ödemesi, en yüksek Devlet memuru brüt aylık tutarının; profesör kadrosunda bulunanlar için %100'üne, doçent kadrosunda bulunanlar için %90'ına, doktor öğretim üyesi kadrosunda bulunanlar için %80'ine, araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi kadrolarında bulunanlar için %70'ine, akademik teşvik puanının yüze bölün-

mesiyle bulunacak oranın uygulanması suretiyle hesaplanmaktadır. [Akademik teşvik ödemesi tutarı = en yüksek Devlet memuru brüt aylığı x akademik kadro unvanlarına göre belirlenmiş olan oran x (akademik teşvik puanı/100)].

Her bir akademik faaliyet türünün puanı hesaplanmakta; bu hesaplama, öğretim elemanının her bir faaliyet türü için tanımlanan faaliyetlerden dolayı almış olduğu oranların toplamı ile her bir akademik faaliyet türü için belirlenmiş olan puanın çarpılması sonucu elde edilmektedir. [Akademik faaliyet türü puanı = faaliyet oranları toplamı x akademik faaliyet türü için belirlenmiş olan puan]. Her bir akademik faaliyet türünden elde edilen puanların toplanmasıyla akademik teşvik ödemesine esas akademik teşvik puanı hesaplanmaktadır.

Akademik faaliyet türleri ise proje, araştırma, yayın, tasarım, sergi, patent, atıf, tebliğ ve ödül şeklinde belirlenmiş olup, yönetmelik değişiklikleriyle birlikte ilk halindeki ağırlığı zamanla azaltılmış ise de yine de en fazla ağırlık “yayın” türüne verilmiştir. Yayın alanında ise esasen “dergi etki faktörü”ne dayanıldığı görülmektedir.

Bu faaliyet alanlarının belirlenmesinde ve alt faaliyet alanlarının oluşturulmasında farklı akademik disiplinlerin özgünlüklerinin dikkate alındığı söylenebilir. Yönetmelikte her bir alt faaliyet alanına önem derecesine göre bir puan verilmiş ve bazı puanların hesaplanmasında öğretim görevlileri lehine farklı katsayı uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamada, araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi gibi öğretim elemanlarının sınırlı faaliyet alanında etkin olmalarının ve bu durumun onların aleyhine bir sonuç çıkarmaması kaygısı olduğu söylenebilir. Her bir faaliyet alanı için belirlenen alt faaliyet alanları bulunmaktadır. Proje; yurt dışı destekli projeler, yurtiçi destekli projeler, araştırma; yurt içi araştırmalar, yurt dışı araştırmalar, yayın; araştırma kitabı, ders kitabı, kitapta editörlük, kitap bölümü, kitap tercümesi, kitap tercümesinde editörlük, ansiklopedi konu/madde yazarı, dergi editörlüğü, kitap/dergi editörler kurulu üyeliği, araştırma makalesi, derleme makale, diğer (teknik not, yorum, vaka takdimi, editöre mektup, özet, kitap kritiği, araştırma notu, bilirkişi raporu, vb.), uluslar arası boyutta performansa dayalı yayınlanmış ses ve/veya görüntü kaydı, ulusal boyutta performansa dayalı yayınlanmış ses ve/veya görüntü kaydı, tasarım; sanatsal tasarım, bilimsel tasarım ve faydalı obje, sergi; özgün kişisel etkinlik, karma etkinlik, patent; uluslararası patent/tescil, ulusal patent/tescil, atıf; uluslararası kitapta atıf, ulusal kitapta atıf, tanımlı indeksli dergilerdeki atıf, diğer indeksli dergilerdeki atıf, indeksiz hakemli dergilerdeki atıf, tebliğ; davetli konuşmacı, sözel bildiri, poster/özet bildiri, ödül; yurtdışı kurum ödülü, ulusal kamu kurum

ve kuruluşları ödülü, uluslararası bilim ve sanat kurulu olan kongre, sempozyum, konferans, festival, vb. etkinliklerde alınan ödül, ulusal bilim ve sanat kurulu olan kongre, sempozyum, konferans, festival, vb. etkinliklerde alınan ödül, kamu dışı kurum ve kuruluşlardan alınan ödül.

Öğretim elemanının her bir faaliyet türünden topladığı faaliyet puanı akademik faaliyet türü için belirlenmiş olan puanı, akademik teşvik puanı (toplam faaliyet puanı) ise yüz puanı geçmemektedir.

Akademik teşvik ödeneğinin ödenebilmesi için akademik teşvik puanının en az otuz olması gerekir.

AKADEMİK TEŞVİK ÖDENEĞİ UYGULAMASININ TARTIŞMALI UNSURLARI

Akademik teşvik ödeneği uygulaması, sekiz yıllık uygulama sürecinin ardından verimlilik, amaca uygunluk ve beklentilerin karşılanması bakımından tartışılmaktadır. Akademik teşvik uygulamasının varlığının devamı tartışma konusu olduğu gibi mevcut teşvik uygulamasının devamına karar verilmesi halinde yapılması gereken düzenlemelere ve iyileştirmelere yönelik farklı görüşler de bulunmaktadır. Ancak alanyazında akademik teşvik ödeneği uygulamasının sonuçlarını ve amaca dönük işlevselliğini araştırma konusu eden akademik incelemelerin son derece sınırlı sayıda olduğu; var olanların da uygulamanın amacına erişip erişemediği konusunda kapsamlı bir veri setine dayalı bir incelemeye sahip olmadığı gözlerden kaçmamaktadır.

Akademik teşvik ödeneği yönetmeliğinin ilk yürürlüğe konulduğu Aralık 2015 tarihinden bu yana dört esaslı değişiklik geçirmesi, karar alıcıların ve uygulayıcıların, daha çok yayın yapılması veya daha etkili/nitelikli yayın yapılması ya da daha çok atıf alan verimli bilimsel bilgi üretimi yapılması konusunda bir hedef belirsizliği içinde olduklarının yanı sıra akademik teşvike konu edilen/edilmesi düşünülen akademik faaliyetlerinin nesnel olarak ölçülmesinde ve puanlanmasında da hedeften ve sonuçtan ziyade ölçüm kriterlerinin değişkenliğine fazlasıyla duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Akademik teşvik sistemleri yayın sayısını, kalitesini ve verimliliği olumlu etkiliyor mu? Sorusuna olumlu bir cevap verebilmek pek mümkün görünmemektedir. Türkiye (TR) adresli yayın sayıları artsa da araştırmacıların verimliliği artmıyor, yayınlar etki faktörleri daha yüksek dergilerde yayımlanmıyor¹². Aksine, giderek daha düşük etki faktörlü dergilerde yayımlanıyor. 1997-2016 yılları arasında Web of Science'ta (WoS) dizinlenen dergilerin ortalama etki faktörü bir kat artarak 1,1'den 2,2'ye yükselmiş³. Oysaki

1 Akçığıt, U. (2020, 24 Ağustos). Regülasyonlar ve akademik yayınlar (blog yazısı). ART Notları. <https://www.artnotlari.com/blog/akademik-yayinlar>. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

2 Tonta, Y. (2017). TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Değerlendirilmesi. Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tontatubitak-ubyt-programinin-degerlendirilmesi.pdf>. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

3 Fischer, I. ve Steiger, H-J. (2018). Dynamics of Journal Impact Factors and limits to their inflation. Journal of Scholarly Publishing, 50(1): 26-36. doi: 10.3138/jsp.50.1.06. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

2006-2015 yılları arasında yayımlanan TR adresli makalelerin yarısına yakını etki faktörü 1'den düşük dergilerde yayımlanmış. Aynı dönemde UBYT Programı tarafından desteklenen yayınlar için de durum pek farklı değildir. Programın yayın sayısının artmasında ve TR adresli yayınların etki faktörü daha yüksek dergilerde yayımlanmasında pek katkısı olmamış^{4,5}. Benzer destek sistemlerini kullanan ülkelerde de durum pek farklı olmadığı görülüyor⁶ (Tonta ve Akbulut, 2020b).

Yönetmeliğin akademik faaliyetleri ölçmede nicel ölçütler kullandığı görülmektedir. Söz konusu nicel performans ölçütleri arasında en yaygın olarak kullanılanı da dergi etki faktörüdür.

Dergi etki faktörü bir dergide belirli bir sürede (2-5 yıl) yayımlanan makalelerin “ortalama” atf etkisidir. Aslında yarım yüzyıl önce kütüphanelere koleksiyon geliştirmede yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiş dergi düzeyi bir ölçüm aracı olan dergi etki faktörü günümüzde tek tek makalelerin, araştırmacıların, araştırma birimlerinin niteliğini ölçmek, fon sağlamak ve atama/yükseltme kararları vermek için kullanılıyor. San Francisco Araştırma Değerlendirme^{7,8} ve Leiden Araştırma Ölçevleri⁹ bildireleri ise yöneticilere bunun tam tersini, yani dergi etki faktörü “saplantısı”na kapılmamalarını salık veriyor. Çünkü dergilerin etki faktörleri bilimsel alanlara göre büyük değişiklikler gösteriyor. Sosyal bilimler dergilerinin etki faktörleri fen bilimlerinkinden daha düşük. Sanat ve insan bilimlerinkiler ise hesaplanmıyor.

4 Tonta, Y. (2018). Does monetary support increase the number of scientific papers? An interrupted time series analysis. *Journal of Data and Information Science*, 3(1): 19-39. doi: 10.2478/jdis-2018-0002. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

5 Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020). Does monetary support increase citation impact of scholarly papers? *Scientometrics*, doi: 1007/s11192-020-03688-y. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/Yayinlar/Tonta-Akbulut_2020_scientometrics.pdf (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

6 Checchi, D., Malgarini, M. ve Sarlo, S. (2019). Do performance-based research funding systems affect research production and impact? *Higher Education Quarterly*, 73: 45-69. doi: 10.1111/hequ.12185. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

7 San Francisco Declaration on Research Assessment. (2012, 16 Aralık). <http://ascb.org/dora>. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

8 Yurtsever, E. (2018, 25 Eylül). Bilimsel yayınlar nasıl değerlendirilmeli? San Francisco Bildirisi. Sarkaç. <https://sarkac.org/2018/09/bilimsel-yayinlar-nasil-degerlendirilmeli/>. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

9 Hicks, D. ve diğerleri. (2015). Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, 520, 429-431. <http://nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351>. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

Öte yandan dergi atıf verilerinin dağılımının çarpık olduğu görülüyor. Bir dergide yayımlanan az sayıda makaleye nispeten daha çok atıf yapılıyor, ama hatırı sayılır oranda makaleye ise hiç atıf yapılmıyor. Hatta Science, Nature gibi en yüksek etki faktörlü dergilerde bile yayımlanan makalelerin %75-%80'i bu dergilerin ilan edilen ortalama etki faktörü kadar atıf almıyor¹⁰. Bütün bunlara rağmen akademik teşvik sistemlerindeki puanlamalar ya da destek miktarları genellikle dergilerin etki faktörlerine (ya da makale etki puanı, dergi çeyreklikleri, h indeksi gibi dergi etki faktörünün de dayandığı atıf sayılarından türetilen ölçeklere) göre hesaplanıyor ve her yayının ortalama olarak derginin etki faktörü kadar atıf alacağı varsayılıyor.

Yönetmelik ilk çıktığında bilim dalına ve dergilerin etki faktörüne bakılmaksızın WoS'ta dizinlenen bütün makalelere eşit puan veriliyordu. Sonra (2018) dört ana grup (kaba ca fen, sosyal, mimarlık ve güzel sanatlar diyebiliriz) belirlenerek puanlamada UBYT Programında kullanılan ve atıf sayılarına dayanan makale etki puanından türetilen dergi puanı esas alınmaya ve bazı bilim dallarındaki makalelere daha yüksek puan verilme ye başlandı. UBYT Programında kullanılan destek algoritması 2019'da değiştirilince 2020'de ATÖ Yönetmeliği de değiştirildi ve bu sefer puanlama için dergilerin çeyreklik değerleri (Q1 en yüksek, Q4 en düşük) kullanılmaya başlandı. Üzerinde yeterince araştırma yapılmadığı izlenimi veren bu değişikliklerin verilere, sağlam ve somut gerekçelere dayandığını söylemek de zor. Örneğin, son yönetmelikte (2020) sanat ve insani bilimler dergilerinin etki faktörleri ticari şirketler tarafından hesaplanmadığından bu alanlardaki makaleler otomatik olarak Q3 dergilerinde yayımlanmış varsayılıyor ve Q1 dergilerinde yayımlanmış olanların yarısı kadar puan alabiliyor. Yani, örneğin, bilişimsel dilbilim konusunda insan bilimleri dergisinde yayımlanmış bir makale aynı konuda fen bilimleri ya da sosyal bilimler dergisinde yayımlanmış bir makaleden çok daha az desteklenmeye değer görülüyor. Halen devam eden bu uygulamaları farklı disiplinlerin birbirinin içine geçtiği ("yakınsadığı"), disiplinler arası/çok disiplinli işbirliğinin giderek arttığı günümüzde makul göstermek pek kolay olmasa gerek. Ama bize göre akademik teşvik sistemlerinin hangi konudaki makalelere ne kadar puan ya da destek verileceğinden çok daha önemli sorunları var. Puanlama ve ödeme miktarlarına takılıp kalarak işin bu boyutunu gözden kaçırmamak, akademik teşvik sistemlerinin esas sorunları üzerinde yoğunlaşmak gerekir (Tonta ve Akbulut, 2020b).

10 Larivière, V. ve diğerleri. (2016, 11 Eylül). A simple proposal for the publication of journal citation distributions. <https://doi.org/10.1101/062109>. (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

Yönetmelikte alan endeksleri ifadesi açıkça “ÜAK tarafından tanımlanan alanlar” olmasına rağmen, bazı üniversiteler akademik teşvik puanlamasında buna dikkat etmeyecek, Fen Bilimleri ve Matematik, Mühendislik, Sağlık Bilimleri ve Ziraat, Orman ve Su Ürünleri temel alanlarında bazı endeksleri alan endeksi olarak kabul etmektedir. Bu durum başvuru yapan öğretim elemanının puanının olması gerekenden yüksek hesaplanmasına neden olmaktadır.

Yönetmelikte “bilimsel kitap” tanımı yapılmadığı için öğretim elemanlarınca yazılan kitapların değerlendirilmesinde farklı uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bir üniversite aynı kitabı bilimsel kitap olarak değerlendirirken diğer üniversite ders kitabı olarak değerlendirmektedir. Burada diğer önemli bir husus ise, yayınevının uluslararası fakat kitabın niteliğinin ulusal olduğu durumudur. Uluslararası yayınevlerinde yayımlanmış uluslararası kitap ile uluslararası yayınevinde yayımlanmış ulusal kitap arasındaki fark yönetmelikte belirtilmemiştir.

Yönetmelikte atıf, bir esere başka bir eserde alıntı yapılması olarak tanımlanmıştır. Bazı üniversiteler tam metin bildirilere ve tezlere, makalelerde ve kitaplarda yapılan atıfları akademik teşvik kapsamında değerlendirirken bazı üniversiteler kapsam dışında tutmaktadır. Yönetmelikte “yayın” tanımının açıkça ifade edilmesine rağmen, “eser” tanımının yer almaması hatalı uygulamalara neden olmaktadır.

Yönetmelikte tebliğler yönünden etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilmesi için “tebliğlerin yarım fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması” koşulu getirilmiştir. Ayrıca, ödemeye esas olmak üzere etkinliğin uluslararası niteliğe haiz olup olmadığına ilişkin üniversite yönetim kurulu kararı olması koşulu da ilave edilmiştir. Bu değişiklikler sonrası, yurtiçinde yapılan uluslararası kongrelerin neredeyse tamamı kapsam dışında tutulmuştur. Bunun yanı sıra, aynı kongre bir üniversite tarafından uluslararası niteliğe haiz olarak değerlendirilirken diğer üniversite tarafından değerlendirilmemektedir. Tebliğ alanındaki değişiklikler, yurtiçindeki kongreleri akademik teşvik kapsamı dışında bırakmaktadır.

Akademisyenler çoğunlukla bu ödeneği faydalı bulurken, buna gerekçe olarak bilimsel faaliyetlerin maddi boyutuna çözüm getirdiğini ifade etmişlerdir. Ancak bununla beraber, akademik kalitenin bundan olumsuz etkilendiğini de belirtmektedirler. Akademisyenlerin bir bölümü akademik teşvik ödeneğinden faydalanabilmek için akademisyenlerin daha kısa sürede dönüş yapan paralı dergilere yayın gönderdiklerini, yayınların daha kalitesiz olduğunu, hatta atıf ortaklığı yapıldığını ifade etmişlerdir (Ültay ve Ültay, 2018).

Bazı akademisyenler akademik teşvik ödeneğinin yayın sayısını artırdığını söylerken; akademisyenlerden bazıları, özellikle güzel sanatlar eğitimi alanında Akademik Teşvik Ödeneği Yönergesi'nin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Akademisyenlerin vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, bu ödeneğin yapmış oldukları çalışmaların nitelik ve niceliğine etkisi olmadığı cevaplarına karşın özellikle yayın, proje, tebliğ ve atıf başlıklarında nicelik olarak bir artışın olduğunu söylemek mümkündür. Akademisyenlerin genel görüşü ise, çalışma arkadaşlarının, dergilerin yayınlanma sürecinin uzun olmasından dolayı, daha kısa sürede dönüş sağlayan paralı dergileri tercih etmeleri, birbirlerine karşılıklı atıf yapan akademisyenlerin varlığı ve kontrolsüzce artan uluslararası sempozyum/kongrelere birden fazla bildiri ile katılım yapılması gibi durumların bu ödeneğin olumsuz yönleri arasında bulunmaktadır. Tabii bu durum acaba akademik teşvik ödeneği bilimsel etik açısından da bazı sorunlara ortam hazırlıyor mu? sorusunu akla getirmektedir (Ültay ve Ültay, 2018).

Akademik performans değerlendirmenin gelişimine ilişkin olarak ülkemizdeki performans değerlendirme sistemlerinin nitelikleri değerlendirmekten çok, sayısal verilerin değerlendirmesini yaptığı; kazanılan sayısal puanların, niteliği ve performansı yeteri kadar değerlendiremediği sonucuna ulaşılmıştır. Akademik performans değerlendirme sistemlerinin şaibeli yayınları göz ardı ettiği; niteliksiz, belirli ölçütlere dayalı bir değerlendirmeden geçmeden kabul alan birçok yayın sayesinde öğretim elemanlarının yükseldiği ve bu durumun akademiye kaliteye etki ettiği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, nitelik açısından akademik performans değerlendirme sistemlerinin kaliteye de olumlu katkı sunduğu, özellikle yükseltme ve atanma ölçütlerinin akademisyenlerin kaliteli yayınlar yapması konusunda teşvik edici olduğu belirtilmiştir. Akademik performans değerlendirme sistemlerinin akademisyenlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin yalnızca sayısal verilerini değerlendirdiği, bu faaliyetlerin özelliklerinin, sağladığı yararların ve topluma ve bilime sağladığı katkı ve etkinin önemsenmediği vurgulanmış, öğretim elemanlarının yalnızca görünür faaliyetlerinin değerlendirilmesinin sağlıklı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitelik konusundaki eleştirilere paralel olarak, akademik performans değerlendirme sistemlerinin günümüzde daha çok yayın yapmaya yönlendirme konusunda etkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca akademik performansı değerlendirme ölçütlerinin açık ve şeffaf olmaması nedeniyle kurumlara ve kişilere göre değişen farklı uygulamaların olduğu ve bu durumun liyakate ve akademik kültüre olumsuz etki ettiği sonucuna erişilmiştir (Yılmaz ve Memişoğlu, 2019).

Akademik performans değerlendirmede, akademik çalışmaların çeşitli özelliklere göre sayısal olarak puanlandırıldığı vurgulanırken, akademisyenler gerçekleştirdikleri yayınlarda

sayısal olarak bir değerlendirmenin yanında nitelik yönünden değerlendirme eksikliğinin yaşandığını vurgulamaktadır. Ayrıca değerlendirme süreci içinde akademik yayınların indekslere dayalı olarak ya da Q düzeyine ilişkin bir sınıflamaya gidildiği, bu durumun ise diğer yayınları niteliksiz görmeye neden olduğu ve gerçek bir değerlendirmeyi yansıtmadığı da ifade edilmiştir. Bunun yanında akademik performansı değerlendirme sürecinde öğretim elemanlarından istenilen ölçütlerin yeterince açık olmadığı vurgulanmış ve değerlendirmenin ölçütlerinin yeterince şeffaf olmadığı ifade edilmiştir. Değerlendirme sürecinde niteliğin geri planda tutulduğu, akademik yayınların nitelik olarak değerlendirilmesinin ihmal edildiği sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz ve Memişoğlu, 2019).

Akademik teşvikin ve akademik yükseltimenin öğretim elemanlarını teşvik ettiği, çalışmalarında ve kişisel gelişimlerinde özendirici olduğu vurgulanmaktadır. Akademik performans değerlendirme sistemlerinin öğretim elemanlarını kaliteli yayın yapmaya teşvik ettiği ve gerçekleştirdikleri çalışmalarda motive ettiği vurgulanmaktadır. Ancak akademik değerlendirme sürecinde öğretim elemanlarının çalıştıkları alana özgü farklılıkların dikkate alınmadığı ve her alanın aynı görüldüğü de belirtilmiş ve bu durumun adil olmayan bir sisteme dönüştüğü de vurgulanmıştır. Kurgulanan değerlendirme sistemlerinin değerlendirmede ve ödüllendirmede yeterince teşvik edici olmadığı da belirtilmektedir. Akademik değerlendirme sistemlerinin öğretim elemanlarının performanslarını değerlendirirken yeterince motive edici unsur barındırmadığı ve teşvik etmede etkili olmadığı da vurgulanmıştır (Yılmaz ve Memişoğlu, 2019).

Akademik teşvik ödeneği uygulamasının maliyeti de üzerinde durulması gereken ama maalesef gündeme alınamayan bir başka aksayan yön niteliğindedir. Bu konuda sağlıklı rakamlar bulmak mümkün olmasa da gerçek maliyetlerden belki de daha da önemlisi teşvik sistemlerinin “fırsat maliyeti”dir. Fırsat maliyeti zamanın ve paranın başka bir şekilde daha iyi kullanılabilme olasılığıdır. Bu açıdan düşünüldüğünde sadece Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğinin oluşturduğu kırtasiyecilik bile üniversiteleri her yıl en az iki ay en küçük biriminden en büyüğüne kadar yoğun bir biçimde meşgul ediyor. Anabilim dalı, bölüm, fakülte, üniversite, YÖK düzeyinde oluşturulan kurullar ve komiteler, başlı başına bir zaman ve kaynak israfına neden oluyor. Bu tür uygulamalar (ek ders ücreti, akademik teşvik ödeneği, vd.) akademisyenlerin ders yükleri nedeniyle araştırma için ayırabilecekleri zaten kısıtlı olan zamanlarını daha da kısıtlıyor ve ülkenin bilimsel, teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişmesine ket vuruyor. Niceliğe dayalı akademik teşvik sistemlerini seçtiğimiz için vazgeçtiğimiz fırsatların maliyetini de hesaba katmak gerekiyor (Tonta ve Akbulut, 2020b).

Bu bağlamda niceliği ödüllendirirken niteliğin artmasını sağlayacak bir akademik teşvik sisteminin yeniden kurgulanması elzem görünüyor. Belki de niceliği öne çıkaran bu tür teşvik sistemlerinin de etkisiyle yayın sayısında ABD'yi geçen Çin yakın zamanda bu sorgulamayı yaptı^{11'12'13}. WoS'ta dizinlenen dergilerde yayımlanan makalelere nakit ödeme yapılmasını yasakladı. Ki Çin'in teşviklerle ilgili deneyimi oldukça "ilginç"ti. İndeksli dergilerde yayın yapan akademisyenlere derginin etki faktörüne göre bazı restoranlarda indirim yapılıyor, akademik yükseltmelerde çok önemli olduğu için ilk yazarlıklar satışa çıkarılıyor, Nature ve Science gibi etki değeri yüksek dergilerde yayımlanan bir makale için 165 bin dolar (bir profesörün 20 yıllık maaşı) ödeniyordu. Bu teşvik politikasını gözden geçiren Çin, yerel araştırmaları daha güçlü bir biçimde destekleyen ve nicel ve nitel değerlendirmenin dengeli bir bileşiminden oluşan bir teşvik sistemine geçmeyi planlıyor¹⁴. Türkiye'nin de daha fazla gecikmeden bu "muhasabe"yi yapması gerekiyor (Tonta ve Akbulut, 2020b).

11 Zhang, L. ve Sivertsen, G. (2020). The new research assessment reform in China and its implementation. *Scholarly Assessment Reports*, 2(1): 3. <https://www.scholarlyassessmentreports.org/articles/10.29024/sar.15/#:~:text=A%20radical%20reform%20of%20research,relevance%20of%20research%20in%20China.> (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

12 Yurtsever, E. (2020, 3 Mart). Çin "Sayıların Diktatörlüğü"ne karşı. *Sarkaç*. <https://sarkac.org/2020/03/cinden-sayilarin-diktatorlugune-darbe/> (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

13 Kurtoğlu, M. (2020, 16 Mayıs). Çin SCI yayına dayalı akademik değerlendirmeden vaz mı geçiyor? (blog yazısı). *Yükseköğretim Araştırmaları*. <https://yuksekogretimaraastirmalari.wordpress.com/2020/05/16/cin-sci-yayina-dayali-akademik-degerlendirmeden-vaz-mi-geciyor/> (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

14 Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020). Does monetary support increase citation impact of scholarly papers? *Scientometrics*, doi: 1007/s11192-020-03688-y. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/Yayinlar/Tonta-Akbulut_2020_scientometrics.pdf (Tonta ve Akbulut 2020b içinde)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akademik teşvik uygulamasının kapsam-içerik kuramları açısından daha olumlu olduğu düşünülen uygulamalara sahipken, süreç ve güncel kuramlar açısından amaca ulaşmada etkisinin az olduğu söylenebilir (Şahin ve ark., 2017).

Akademik teşvik düzenlemesi yayınların niteliği konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Bu bir yandan akademide özgün yayınların yayın yapacak platform bulmasını da güçleştirmekte, diğer yandan akademinin güvenilirlik ve prestijine zarar verebilen uygulamalarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle akademisyenlerin özlük haklarında düzenleme yapılarak akademik teşvik düzenlemesine son verilmesi düşünülmelidir.

Akademik teşvik ödeneği uygulamasının devamı yönünde bir politika uygulanması halinde; Akademik değerlendirme sistemlerinde en çok vurgulanan nitelik sorunundan hareketle ölçülebilir performansla birlikte performansın kalitesine de odaklanılmalı, gerçekleştirilen faaliyetlerde niteliğe de dengeli olarak yer verilmelidir. Ayrıca performans değerlendirme sistemleri tasarlanırken tutarsızlık ve şaibelere yer verecek ölçütler yerine, açık şeffaf ve her alan için geçerli ölçütler belirlenmelidir. Akademik yayın faaliyetlerine daha çok önem veren performans değerlendirme ölçütleri ile birlikte öğretim elemanlarının sorumlu oldukları öğretim, topluma yarar, yönetsel görevler gibi diğer faaliyetlere de yeteri kadar önem veren ölçütler belirlenebilir (Yılmaz ve Memişoğlu, 2019).

Öğretim elemanlarının derslerde kullandığı materyalden ölçme-değerlendirme araçlarına, kullanılan teknoloji gereçlerine ve öğretim yöntem ve tekniklerine kadar birçok unsurun içinde olduğu değerlendirme ölçütleri tasarlanarak, öğretimde niteliğin değerlendirilmesi sağlanabilir (Yılmaz ve Memişoğlu, 2019).

Öğretim elemanlarının gerçekleştirdikleri yayın faaliyetlerinin değerlendirilmesinde de kalite ön planda tutulmalıdır. Yapılan yayınlar, sadece nicel olarak puanlanmaktan ziyade yarattığı etki, aldığı atf, okunurluk gibi etmenler de düşünülmelidir. Ayrıca yayınların belirli indeks ve sınıflama yöntemlerine dayalı olarak niteliğinin ölçülmesi yerine, yayınlara gerçek değerini verecek bir derecelendirme sistemi tasarlanabilir ve indeks ayrımı-

na gitmeden daha adil bir değerlendirme ölçütü geliştirilebilir. Akademik değerlendirme sistemleri tasarlanırken öğretim elemanlarını nitelikli ve özgün faaliyetler gerçekleştirme konusunda özendirici ve teşvik edici olmalıdır. Öğretim elemanlarının gösterdiği çaba maddi olarak adil biçimde ödüllendirilmelidir; kişisel ve mesleki olarak gelişimleri konusunda da yönlendirilmelidir (Yılmaz ve Memişoğlu, 2019).

Üniversitelerde oluşturulan akademik teşvik komisyonlarının daha objektif değerlendirmeler yapması, üniversitelerin mevcut akademik performanslarını yansıtmasını sağlayacaktır. Araştırma görevlilerinin akademik teşvik oranlarının beklenenden düşük olmasının altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılması yönünde araştırma yapılabilir (Göksu ve Bolat, 2017).

- ✓ Başvuru tamamıyla online ortamda gerçekleştirilmelidir. Fiziki çıktı almak ya da flash bellek gibi aygıtlar ile ortamda sunmak maliyete neden olabilmektedir.
- ✓ Akademik teşvik uygulamasında hakemlik yapmaya puan verilmelidir. Puanlama kriterleri proje çeşidine veya derginin tarandığı dizin duruma göre oluşturulmalıdır. Bu puanlama yapılırken Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Eğitim Bilimleri ve Sağlık Bilimleri alanlarının her birisinin dergi niteliklerine göre puan skalası ayrı ayrı belirlenmelidir.
- ✓ Akademik teşvik düzenlemesi başladığı dönemden günümüze sürekli kriterlerde artışlar yapılarak teşvik alınmasının zorlaştırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Kriterler akademik çalışmayı teşvik edici nitelikte olmalı ve öğretim elemanlarının motivasyonunu artırmaya yönelik olmalıdır.
- ✓ Akademik yayınlarla birlikte öğretim elemanlarının eğitim-öğretim faaliyetleri, tez gibi lisansüstü eğitime katkısı olan çalışmalarını akademik teşvik düzenlemesi içine dahil edilmelidir.
- ✓ Üniversite dışındaki diğer paydaşlara ve kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşlarına yönelik sürdürülen seminer, konferans, panel vb. çalışmalar da akademik teşvik düzenlemesine dahil edilmelidir.
- ✓ Akademik teşvik düzenlemesine ilişkin yönetmelik üniversitelerin farklı yorumlama ve uygulamasına olanak vermeyecek netlikte düzenlenmeli ve tüm üniversitelerde aynı şekilde uygulanmalıdır. Yayın yapılan derginin uluslararası niteliğe haiz olup olmadığı konusunda aynı uygulamaya tabii tutulmalıdır.

- √ Alan indekslerinde, dergileri değerlendirmede bir netlik ve uygulama birliği mevcut değil. Puanlamaya dahil edilen bir ortak etkinlik “A” üniversitesinde kabul ve onay görürken “B” üniversitesinde değerlendirme dışı bırakılmaktadır. Akademik teşvik uygulamasında üniversiteler arasında uygulama birliği sağlanmalıdır. Akademik teşvik düzenlemesi ödemeleri güncel ekonomik tabloya göre yeniden düzenlenmelidir. Enflasyon oranı göz önünde tutularak ödeme katsayıları belirlenmelidir.
- √ Akademik teşvik düzenlemesinde projelere verilen puanlar ulaşılabilir, teşvik edici ve motive edici niteliklerle yeniden düzenlenmelidir. Örneğin, bilim ve toplum kategorisindeki projelerde puanlamaya eklenerek desteklenen proje çeşitleri artırılmalıdır.
- √ Proje yarışmalarında hakemlik, kamu kurumlarında kitap inceleme ve panelist görevlerine belirli oranda puan verilerek akademik teşvik düzenlemesi kapsamına alınmalıdır. Bu çalışmalar akademisyenin öğretim göreviyle ilgili çalışmalar kapsamında değerlendirilmelidir.
- √ Tez jüri görevleri, doçentlik jüri görevleri akademik teşvik düzenlemesinde yer almalıdır.
- √ Lisansüstü tezlerde yapılan atıflarda ulusal kitaplarla eşit düzeyde olmak üzere akademik teşvik düzenlemesinde puanlanmalıdır.
- √ Ulusal kongrelerde sunulan tebliğlere teşvik puanı verilmemesi, kongrelerin uluslararası değerlendirilmesi için yapılan çalışmalar suistimallere neden olmaktadır. Ulusal kongrelerde sunulan tebliğlere uluslararası kongrelerde sunulan bildirilerin %50 oranında akademik teşvik puanı verilmelidir.
- √ Akademik teşvik puanı hesaplamasında 30 puan altına ödeme yapılmaması uygulamasına son verilmeli; katsayılar belirlenerek her akademik faaliyete akademik teşvik verilmelidir.
- √ Akademik yayınlarda uygulanan azami 30 puan uygulaması kaldırılmalıdır. Akademik yayınlar üniversitelerin önemli başarı kriteri görüldüğüne göre yayınlara verilen maksimum puan 50 olarak düzenlenmelidir. Bu kategoride hem yayınlar hem de editörlükler değerlendirildiğinden bu bölümün azami puanı yükseltilmelidir.

KAYNAKÇA

- Göksu, İ. ve Bolat, Y. İ. (2017). Akademik Teşvik Uygulamasının İlk Sonuçlarına Ait Değerlendirmeler. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*(3), 441-452.
- Şahin, F. Tabak, B. Y., ve Tabak, H. (2017). Motivasyon Kuramları Bağlamında Akademik Teşvik Ödeneği Uygulamasının Değerlendirilmesi. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*(2), 403-410.
- Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020a). TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Yeni Destek Algoritmasının Değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(4), 606-637. <https://doi.org/10.24146/tk.799197>
- Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020b, 23 Eylül). Performansa dayalı akademik teşvik sistemleri üzerine. *Sarkac*. <https://sarkac.org/2020/09/performansa-dayali-akademik-tesvik-sistemleri-uzerine/>
- Ültay, E. ve Ültay, N. (2018). Akademik Teşvik Ödeneğinin Bilimsel Faaliyetlere Etkisi Hakkındaki Akademisyen Görüşleri. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*(1), 162-171.
- Yılmaz, Ö. ve Memişoğlu, S. P. (2019). Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Performans Değerlendirmeye İlişkin Akademisyen Görüşleri. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*(3), 542-554.

EĞİTİM-BİR-SEN (EĞİTİMCİLER BİRLİĞİ SENDİKASI) GENEL MERKEZİ

www.ebs.org.tr